

Jordi Franquesa Sánchez
Universitat Politècnica de Catalunya
jordi.franquesa@upc.edu

Ivan Cabrera i Fausto
Universitat Politècnica de València
ivcabfau@mes.upv.es

Ernesto Fenollosa Forner
Universitat Politècnica de València
efenollo@mes.upv.es

Maria Piqueras Blasco
Universitat Politècnica de València
mapibla1@doctor.upv.es

Editorial. Despoblament i massificació

La nostra societat està sustentada en la mobilitat, i les seves impulsives dinàmiques suposen importants impactes sobre el territori que el tensionen i sovint alteren el seus equilibris, i malauradament a vegades de manera irreversible. Aquestes tensions tenen dues facetes rellevants: les densitats poblacionals i la temporalitat. La combinació d'aquests dos factors dibuixen escenaris territorials en ocasions suggerents, però la majoria de vegades preocupants, i que condicionen dos fenòmens que ens ocupen en aquest monogràfic: el despoblament i la massificació.

El despoblament en les àrees més allunyades de les ciutats, molt més dinàmiques econòmicament i més diversificades, és un problema força greu en els nostres territoris i que, si afegim la dimensió temporal, veiem com aquest fenomen no respon a episodis estacionals, sinó que es manté constant i que s'agreuja amb el temps. Estem parlant d'àmbits de baixa accessibilitat, de petits nuclis rurals, amb pocs habitants i una població envellida. Tot i això, sembla que el període de confinament pandèmic, especialment dur a les ciutats, ha despertat interessos sobre el món rural i la qualitat de vida que d'aquests entorns se'n pot derivar.

Editorial. Depopulation and overcrowding

Our society is based on mobility, and its impulsive dynamics have important impacts on the territory that stress it and often alter its balances, and unfortunately sometimes irreversibly. These tensions have two relevant facets: population densities and temporality. The combination of these two factors paint a picture of territorial scenarios that are sometimes suggestive, but most often worrying, and which condition two phenomena that concern us in this monography: depopulation and overcrowding.

Depopulation in remote areas from cities, which are much more economically dynamic and diversified, is a rather serious problem in our

territories and, if we add the temporal dimension, we see how this phenomenon does not respond to seasonal episodes, but remains constant and worsens over time. We are talking about areas of low accessibility, small rural centers, with few inhabitants and an aging population. However, it seems that the period of pandemic confinement, especially harsh in cities, has aroused interests in the rural world and the quality of life that can be derived from these environments. This shared reading that is beginning to spread among urbanite society speaks to us of a unique moment to address territorial rebalancing, especially in the years to come.

Aquesta lectura compartida que comença a estendre's entre la societat urbanita ens parla d'un moment singular per abordar els reequilibris territorials, sobre tot en els anys que han de venir.

L'altra cara de la moneda, i que també deriva de la mobilitat, és la massificació, un fenomen que pot semblar atractiu i estimulante per alguns sectors econòmics, però és evident que implica forts desequilibris territorials i que, en afegir novament la dimensió temporal, evoluciona a batzegades, derivades sovint de les estacionalitats, i a les que el territori l'és molt difícil d'adaptar-se a curt termini per tenir en el seu codi genètic un procés evolutiu molt més lent.

En efecte, les massificacions derivades dels períodes estivals i vinculades al turisme, els brots d'aglomeracions urbanes a propòsit dels alts i baixos de l'economia, així com també determinats esdeveniments culturals, o senzillament la inconstància de les actuals tendències socials, contrasten amb escenaris on el despoblament i la fuga d'activitats perfilen territoris en greu recessió, on les seves dinàmiques econòmiques són altament vulnerables davant els embats de la globalització, i on l'avinença entre les singularitats locals i les tendències més generalistes han de saber trobar una astuta estabilitat i un encertat punt d'equilibri.

The other side of the coin, which also derives from mobility, is overcrowding, a phenomenon that may seem attractive and stimulating for some economic sectors, but it is clear that it implies strong territorial imbalances and, when the time dimension is added again, it evolves at irregular peaks, often derived from seasonality, and to which the territory struggles to adapt in the short term since it has in its genetic code a very slower evolutionary process.

In fact, the overcrowding derived from the summer periods and linked to tourism, the outbreaks of urban agglomerations regarding the ups and downs of the economy, as well as certain cultural events,

or simply the inconsistency of current social trends, contrast with scenarios where depopulation and the flight of activities shape territories in serious recession, where their economic dynamics are highly vulnerable to the onslaught of globalization, and where the agreement between local singularities and more general trends must know how to find a shrewd stability and a correct balance point.

It is precisely in this binomial, local identity and globalization, where we must pay close attention to position ourselves and make the right decisions, since they are two sides of the same coin, absolutely inalienable, and they share little complicity. Local

És precisament en aquest binomi, la identitat local i la globalització, on hem de prestar molta atenció per posicionar-nos i prendre decisions encertades, ja que són dues cares de la mateixa moneda, a totes llums irrenunciables, i que comparteixen poques complicitats. La identitat local és la que ens parla dels elements interns, de l'arrelament territorial, de la petita escala, de les sinèrgies socials, de la comunitat i dels elements identitaris, tant naturals com arquitectònics i culturals. La globalització ens parla dels elements externs, de la comunicació i dels avenços tecnològics, dels nous productes i del consum, de les diferents cultures i de la connexió amb el món.

El despoblament i la massificació, i la seva distribució poblacional és efectivament força irregular en el territori, però és també especialment variable en el temps, i aquesta volatilitat ens està suggerint la necessitat de disposar de lúcides mirades sobre la resiliència dels territoris i la seva flexibilitat per poder fer-hi front d'una manera efectiva, adaptable i nova. Temàtiques com les infraestructures, tant físiques com digitals, l'accés a un habitatge digne i les noves maneres d'habitar, els serveis i dotacions i la dificultat de la seva distribució homogènia en el territori, el paper dels espais públics en els entorns rurals i en les àrees d'estiuatge, les noves economies i el teletreball, o la revaloració del patrimoni, ja sigui arquitectònic, natural o cultural, esdevenen aspectes clau que cal abordar de manera simultània i transversal per poder respondre amb qualitat aquestes inestabilitats poblacionals.

Despoblament i massificació ens parlen de dues realitats antagòniques, però que demanen estratègies econòmiques per la seva sostenibilitat i adaptabilitat a les constants transformacions, estratègies mediambientals per fer-les compatibles amb llur entorn físic i natural, i estratègies comunitàries per fer-les socialment actives i culturalment dinàmiques. No és en absolut una tasca fàcil, i aquest repte en l'àmbit territorial és, potser, un dels més importants als que haurem de fer front en els propers anys.

És per tot això que entenem que la temàtica d'aquest número és pertinent i actual. Us proposem doncs un seguit d'articles que aprofundeixen sobre aquestes temàtiques des de punts de vista diferents i suggerents. La mirada global i omnicomprendiva d'en Carles

identity speaks to us of internal elements, territorial roots, small scale, social synergies, community and identity elements which are not just natural, but also architectural and cultural. Globalization talks about external elements, communication and technological advances, new products and consumption, different cultures and the connection with the world.

Depopulation and overcrowding, and their population distribution is indeed quite irregular in the territory, but it is also especially variable over time, and this volatility is suggesting the need to have lucid views on the resilience of territories and their flexibility to be able to deal with them in an effective, adaptable and novel way. Topics such as infrastructures, both physical and digital, access to decent housing and new ways of living, services and facilities and the difficulty of their homogeneous distribution in the territory, the role of public spaces in rural environments and summer areas, new economies and teleworking, or the revaluation of heritage, whether architectural, natural or cultural, become

key aspects that must be addressed simultaneously and transversally in order to respond with quality to these population instabilities.

Depopulation and overcrowding tell us about two antagonistic realities, but which call for economic strategies for their sustainability and adaptability to constant transformations, environmental strategies to make them compatible with their physical and natural environment, and community strategies to make them socially active and culturally dynamic. It is not an easy task at all, and this challenge at the territorial level is, perhaps, one of the most important that we will have to face in the coming years.

That is why we understand that the theme of this issue is relevant and current. We therefore propose a series of papers that delve into these topics from different and suggestive points of view. Carles Llop's global and omni-comprehensive view allows us to fit the problem properly. His lucid reflections on the contrast between depopulation and overcrowding,

Llop ens permet encaixar adequadament el problema. Les seves lúcides reflexions sobre el contrast entre el despoblament i la massificació, especialment des d'un punt de vista del necessari reequilibri territorial, li dona peu per llançar al debat algunes propostes suggestives per buscar possibles maneres per abordar els reptes.

L'article d'Alessandro Raffa introdueix la qüestió dels petits nuclis abandonats, posant en evidència el despropòsit que això suposa per al territori, tant des d'una lectura que posa en evidència la pèrdua de la nostra pròpia identitat, que no és poc, com també cercant el potencial que aquests assentaments poden desenvolupar i significar en un futur proper. Aspectes com la sostenibilitat, els processos ecològics, o les dinàmiques socials i econòmiques formen part de la seva recerca i reflexió.

Ignacio Galán, Yves Schoonjans i Gisèle Gantois ens conviden precisament a fer una mirada sobre la latent força i l'evident potencial dels nuclis rurals com a nodes de regeneració territorial. Ens introdueixen conceptes clau com a resiliència a partir de la implicació dels seus residents, entenent el paper fonamental que juga el capital social en aquests processos dinamitzadors, a la vegada que prestant atenció al patrimoni local. El retorn dels antics habitants al seu lloc d'origen ens parla de les identitats i de la importància de les arrels pròpies i, per tant, de l'enorme pes específic que té el lloc.

Per abordar els problemes del territori rural es fa imprescindible realitzar una lectura transversal de l'àmbit que treballi simultàniament a diferents escales. Aquesta aproximació és la que es suggereixen Alisa Tognon i Marco Bovati en el seu treball, posant també en evidència l'impacte de les grans ciutats sobre el vulnerable equilibri de les economies rurals properes. Aquest treball ens demostra amb claredat que fer front als problemes del territori rural implica tenir en compte també els nuclis urbans propers, i que només a partir d'una mirada global del territori que impliqui ambdues realitats de manera simultània ens permetrà trobar estratègies efectives i acurades.

Comentàvem a l'inici d'aquest text que som una societat basada en la mobilitat. Aquesta qüestió està en el rerefons de l'aportació de Guillermo Guimaraens i Virginia Navalón, i

especially from the point of view of the necessary territorial rebalancing, gives him the opportunity to launch into the debate some suggestive proposals to look for possible ways to address the challenges.

Alessandro Raffa's manuscript addresses the issue of small abandoned nuclei, highlighting the nonsense that this implies for the territory, both from a reading that highlights the loss of our own identity, which is not little, and also by looking for the potential that these settlements can develop and mean in the near future. Aspects such as sustainability, ecological processes, or social and economic dynamics are part of her research and reflection.

Ignacio Galán, Yves Schoonjans and Gisèle Gantois invite us precisely to take a look at the latent strength and obvious potential of rural centers as nodes of territorial regeneration. They introduce us to key concepts such as resilience based on the involvement of its residents, understanding the fundamental role that social capital plays in these

dynamic processes, while paying attention to local heritage. The return of the ancient inhabitants to their place of origin speaks about identities and the importance of their own roots and, therefore, of the enormous specific weight of the place.

To address the problems of the rural territory, it is essential to carry out a transversal reading of the field that works simultaneously at different scales. This approach is what Alisa Tognon and Marco Bovati suggest in their work, also highlighting the impact of large cities on the vulnerable balance of nearby rural economies. This work clearly shows us that tackling the problems of rural territory also implies taking into account nearby urban centers, and that only from a global view of the territory that involves both realities simultaneously will we be able to find effective and accurate strategies.

We commented at the beginning of this text that we are a society based on mobility. This question lies against the backdrop of Guillermo Guimaraens

que creua amb lucidesa amb les noves generacions poblacionals i les inquietuds dels *millennials*. Ens és evident com de ràpid evolucionen les noves tecnologies, però també hem de convenir que això té rellevants repercussions en les noves maneres de pensar i viure, i que poden trobar en l'entorn rural suggerents encontres i estimulants fórmules compatibles.

L'actiu inherent dels territoris rurals i el seu patrimoni, tant natural com també arquitectònic i cultural, és el fil conductor del treball de na Cristina Casadei per a plantejar la dinamització d'aquests entorns. El seu escrit posa en evidència com els valors intrínsecs del territori poden ser el punt de partida de la seva dinamització, prestant tanmateix atenció a les diferents connexions i traçats preexistents, i demostrant que la mobilitat pot ser també una efectiva eina per travar, preservar i dinamitzar aquests àmbits. El treball parteix precisament de l'estreta relació entre els traçats i la forma del territori.

Patrizia Cannas centra el seu treball a partir dels contrastos conceptuals, tot fent una mirada sobre la dualitat entre massificació i despoblament, i entre centre i perifèria. Introdueix en el seu discurs temàtiques sensibles, com els col·lectius vulnerables i l'exclusió i la injustícia social, així com també les temporalitats i els aspectes més volàtils dels assentaments.

Els moviments migratoris i les seves repercussions sobre les ciutats i sobre el territori són els temes de debat i recerca en el treball de n'Ana Llopis. Les dinàmiques poblacionals són efectivament complexes, i tenen a la vegada importants repercussions sobre els espais urbans d'acollida, ja que suposen alteracions significatives sobre les economies, sobre l'habitatge i, molt especialment, sobre els intercanvis socials, incidint directament sobre les lògiques funcionals dels entorns urbans on s'assenten.

L'impacte d'aquests moviments migratoris no només afecten les estructures dels nuclis i les seves funcionalitats, sinó que també generen incerteses i indefinicions en els seus espais urbans i en els usos dels mateixos. Aquesta temàtica és la que aborda Chukwuemeka Vicent Chukwuemeka en el seu treball de recerca, on ens proposa una aproximació al problema de dimensió complexa, ja que realitza una lectura polièdrica en

and Virginia Navalón's contribution, which crosses lucidly with the new population generations and the concerns of *Millennials*. It is clear to us how fast new technologies evolve, but we must also agree that this has relevant repercussions on new ways of thinking and living, and that they can find in the rural environment suggestive encounters and stimulating compatible formulas.

The inherent asset of rural territories and their heritage, both natural, architectural and cultural, is the common thread of Cristina Casadei's work to propose the revitalization of these environments. Her paper shows how the intrinsic values of the territory can be the starting point of its dynamization, paying attention to the different connections and pre-existing routes, and demonstrating that mobility can also be an effective tool to work, and to preserve and energize these areas. The work is based precisely on the close relationship between the layouts and the shape of the territory.

Patrizia Cannas focuses her work on the basis of conceptual contrasts, taking a look at the duality between overcrowding and depopulation, and between center and periphery. She introduces sensitive topics in her discourse, such as vulnerable groups and exclusion and social injustice, as well as the temporalities and the most volatile aspects of settlements.

Migratory movements and their impact on cities and the territory are the topics of debate and research in the work of Ana Llopis. Population dynamics are indeed complex, and at the same time have important repercussions on host urban spaces, as they involve significant alterations on economies, on housing and, especially, on social exchanges, directly affecting the functional logics of the urban environments in which they are located.

The impact of these migratory movements not only affects the structures of the nuclei and their functionalities, but also generates uncertainties

la mesura que implica aspectes culturals, polítics i socials i en contempla a la vegada les seves transversalitats.

Si bé la massificació en les ciutats ens pot permetre economitzar recursos, és obvi que té també implicacions negatives sobre la qualitat de vida que no ajuden especialment a atenuar els problemes derivats de l'emergència climàtica. En Jaume Barnada s'acosta de manera suggestiva a aquesta problemàtica partint de la mirada ecològica, tant per la seva demostrada adaptabilitat i resiliència com per les seves lliçons com a estratègia urbana i com a eina regenerativa.

En conjunt, aquestes aportacions ens permeten fer una estimulante mirada transversal sobre el problema del despoblament i la massificació, i del seu impacte sobre els nostres territoris, tot cercant un suggerent debat des de diferents òptiques que ens poden fer pensar, i repensar, la manera d'anticipar-nos per construir uns territoris resilient, adaptats, i que puguin oferir unes millors condicions de vida.

and indefinitions in their urban spaces and in their uses. This topic is addressed by Chukwuemeka Vicent Chukwuemeka in his research work, where he proposes an approach to the problem of complex dimension, since he makes a multifaceted reading insofar as it involves cultural, political and social aspects and contemplates at the same time its transversalities.

While overcrowding in cities may allow us to economize resources, it is obvious that it also has negative implications for quality of life that do not particularly help to mitigate the problems

arising from the climate emergency. Jaume Barnada approaches this problem suggestively from the ecological perspective, both for its proven adaptability and resilience and for its lessons as an urban strategy and as a regenerative tool.

Taken together, these contributions allow us to take a stimulating cross-sectional look at the problem of depopulation and overcrowding, and its impact on our territories, seeking a suggestive debate from different perspectives that can make us think, and rethink, how to anticipate building resilient, adapted territories that can offer better living conditions.